

senta al lector su libro *De excellentibus ducibus exterarum gentium* y que expone en el prólogo general. Por lo demás es claro que la segunda afirmación de V. Ramón Palerm sobre la intención didáctica y moral de la biografía antigua no conviene al representante por excelencia de la biografía latina, Suetonio.

En suma, y a pesar de las observaciones expresadas, nuestra opinión es que éste de V. Ramón Palerm es un trabajo importante

que nos ofrece una nueva visión, analítica y sintética a la vez, del paralelo Nepote-Plutarco y cuya consecuencia más sobresaliente es el hecho de que la dependencia que el biógrafo griego tiene de Nepote queda ahora asentada en bases más concretas y sólidas, sin que ello mengüe la altura literaria y la originalidad de Plutarco.

V. Valcárcel

Comitato Nazionale per le Celebrazioni del Bimillenario della morte di Q. Orazio Flacco.

Atti dei Convegni di Venosa, Napoli, Roma.

Venosa: Edizioni Osana, 1994. 337 p.

La mort d'Horaci el 27 de novembre de l'any 8 aC ha provocat que durant els anys 1992 i 1993 s'hagin celebrat una xifra important de congressos, col·loquis, etc., que tenien com a objectiu tornar a examinar tota l'obra de l'immortal (*non omnis moriar...*) poeta de Venosa amb el pretext de recordar la data de la seva mort. El llibre que ara resumim és fruit de les diferents contribucions que alguns dels més importants estudiosos italians (no específicament especialistes en Horaci: aquesta és una característica important del volum) van fer en alguns dels congressos celebrats a Itàlia amb aquest motiu, coordinats pel Comitato Nazionale per le Celebrazioni del Bimillenario della morte di Q. Orazio Flacco (entre els seus membres més conspicus citaríem Scevola Mariotti, Paolo Fedeli, Marcelo Gigante, Piergiorgio Parroni). El volum que tenim ara a les mans és el tercer i darrer de la sèrie encetada i publicada pel Comitato. S'hi recullen les ponències dels congressos celebrats a Venosa (6-7 de novembre de 1993), Nàpols (25 de novembre de 1993) i Roma (26-27 de novembre de 1993). A la mort d'Horaci, aquest volum uneix el record emocionat a la figura irrepetible del filòleg Francesco della Corte, que va ser un dels promotors infatigables de les jornades i que no va poder ja fruit-ne els resultats científics.

El llibre està organitzat cronològicament (actes del Congrés de Venosa, etc.) i, després, alfabèticament, ordenades les ponències pel cognom del seu autor.

El Congrés de Venosa (especialment sensible pel lloc de la seva celebració i per les dates), va aportar els textos següents: Gualtiero Calboli, «Orazio nella retorica» (una contribució més d'història de la retòrica del professor de Bolonya, orientada, però, no a la recerca i «utilització» dels textos horacians per part dels rêtors sinó a detectar la influència dels textos retòrics anteriors a Horaci en la seva formació i obra); Giovanni Cipriani, «Orazio e il "mos maiorum"»; Leopoldo Gamberale, «Orazio nelle epigrafi» (el més complet, exigent i brillant estudi de la presència d'Horaci en l'epigrafia mètrica llatina que nosaltres coneixem, realitzat per un dels especialistes més preparats en el camp dels *Carmina Latina Epigraphica*: no és exhaustiu però l'autor, que firma també l'article corresponent a l'epigrafia a l'*Enciclopedia Oraziana*, marca clarament diferències de caràcter restrictiu en relació amb els criteris anteriors, molt generosos, que trobaven referències d'intertextualitat Horaci-CLB en qualsevol circumstància en què una cadena mínima coincidís entre els dos corpora —sobretot pensem en el treball da Popova—); Mario Labate, «La forma dell'amore:

appunti sulla poesia erotica oraziana» (brillant aportació del professor de Florència, que veu clarament les diferències a l'hora d'enfocar la descripció de la relació amorosa, entre els poetes elegíacs i Horaci: el jo líric d'Horaci no es veu tan compromès amb la figura de l'amant-poeta com passa amb els poetes elegíacs); Giancarlo Mazzoli, «Orazio e la tradizione latina» (que explora els precedents poètics romans que podien haver influït Horaci); Elisa Romano, «Saperi e pratica intellettuale di età augustea nel filtro della poesia oraziana»; Filippo Coarelli, «La tavola latina di Eraclea: una proposta» (relectura i reinterpretació de *CIL* I 2 593 = *ILS* 6085), i Aldo Siciliano, «La zecca venusina».

El Congrés de Nàpols (d'una sola jornada) va aportar també una sola ponència, la del professor de la Universitat Frederic II, Donato Gagliardi, «Orazio e la cultura del suo tempo: le dimensioni dell'alterità» (que repassa les figures que van «promoure» la cultura en temps d'Horaci i n'examina la influència en els creadors de l'època).

El darrer congrés, de l'any 1993, el de Roma, va ser el més «filològic» de tots tres: els que hi publiquen els seus textos són alguns dels millors representants de la filologia llatina i clàssica que avui es fa a Itàlia. L'encapçalava Alessandro Barchiesi, «Ultime difficoltà nella carriera di un poeta giambico: l'epodo XVII» (que busca resituar l'epode 17 d'Horaci més enllà de les funcions màgiques o còmiques alienes, per considerar-lo com a representant de la poesia com a màgica per se); Marco Buonocore, «Per la tradizione dei manoscritti di Orazio: l'esperienza della Biblioteca Apostolica Vaticana» (que posa a la nostra disposició

les seves impressions després de l'estudi dels 202 mss. horacians que ell va recollir per a una exposició del bimil·lenari, conservats a la Vaticana: el material analitzat és riquíssim i el seu coneixement, diríem, imprescindible per a la història del text manuscrit del nostre poeta); Giovanni D'Anna, «L'evoluzione della poetica di Orazio» (una anàlisi diacrònica que desemboca en una conclusió horaciana sempre impactant: *et mihi res non me rebus subiungere conor*); Ivano Dionigi, «Interpreti recenti di Orazio»; Paolo Fedeli, «Commentare Orazio» (que reclama la necessitat d'un comentari complex de tota l'obra d'Horaci, que no existeix encara, que tingui en compte els avenços dels darrers trenta anys en l'enfocament de l'estudi del Món Antic, que sigui erudit però àgil: en resum, que tingui les característiques del que ara està en curs d'elaboració a Itàlia i que publicarà el «Poligrafico dello Stato»); Marcello Gigante, «Orazio l'effimero diventa eterno (discorso sul Campidoglio)»; Nicholas Horsfall, «Orazio, Epistole 1.7: problemi di metodo» (relectura i comentari de l'epístola 1, 7 d'Horaci, la més difícil i treballada del de Venosa); Alfonso Traina, «Traduzioni di Orazio».

Només trobem a faltar, amb tan riques i treballades ponències com hi ha en aquest llibre, uns bons índexs de llocs discutits i, en algun apèndix pel cap baix, un índex complet de mss. citats. En canvi, les il·lustracions que acompanyen alguns textos, fonamentalment les «tavole I-VIII» que acompanyen la ponència de Buonocore, són magnífiques.

Joan Gómez Pallarès

CORTÉS TOVAR, R.; FERNÁNDEZ CORTE, J.C. (ed.)

Bimilenario de Horacio.

Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 1994. 431 p. ISBN 84-7481-791-9.

El segon congrés dedicat a commemorar la mort d'Horaci les Actes del qual volem resumir en aquesta ocasió, és el que va

aplegar el mes de desembre de 1992, a Salamanca, molts estudiosos professionals i, permetin-me l'expressió, simpatitzants